

پزشکان و اعضای تیم مراقبت و درمان از جمله مهم‌ترین اقشار یک جامعه هستند که دسترسی به اطلاعات معتبر و روزآمد توسط آنان به معنای تأمین سلامت و بهداشت یک جامعه و در موارد متعددی، به معنای نجات جان بیماران است. با رشد فناوری اطلاعات و افزایش نامحدود منابع، پزشکان با مشکلاتی از جمله مهارت‌های محدودتر در جستجو و بازیابی اطلاعات و کمبود فرصت زمانی برای این اعمال روبرو هستند. کتابداری بالینی به عنوان راهکاری برای پزشکی مبتنی بر شواهد، خدماتی در جهت تسریع دسترسی متخصصان سلامت به منابع معتبر و روزآمد پزشکی است. با توجه به پدیدار شدن نیازهای اطلاعاتی پزشکان در هر زمان، وجود انبوه اطلاعات و رشد روزافزون آن‌ها و نیز محدودیت‌های زمانی، جستجو و بازیابی اطلاعات مرتبط توسط پزشکان و پرسنل درمانی با دشواری‌هایی همراه است.

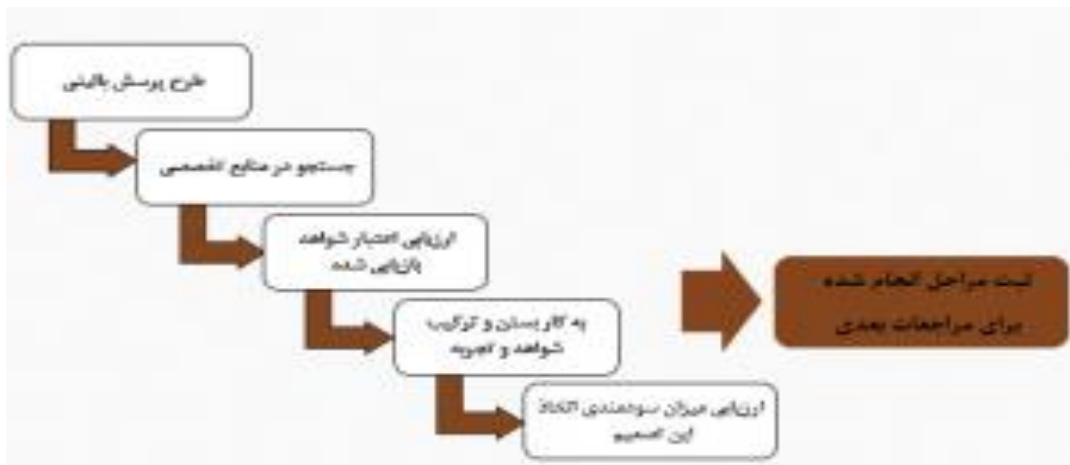

پیدایش پزشکی مبتنی بر شواهد

مفهوم «پزشکی مبتنی بر شواهد» با این واژه شناسی برای نخستین بار در سال ۱۹۹۲ توسط یک پزشک کانادایی به نام گوردن هنری گایات و همکارانش در رشته اپیدمیولوژی (همه‌گیر شناسی) و آمار زیستی در دانشگاه مک‌مستر کانادا مطرح شد. از همان سال مفهوم پزشکی مبتنی بر شواهد برای اولین بار در منابع پزشکی ظاهر شد. دیوید لارنس ساکت از چهره‌های مطرح در این حوزه است. طب مبتنی بر شواهد روشی برای بهره‌مندی از دانش پزشکی موجود در ارائه بهتر و اثربخش‌تر مراقبت‌هاست.

طب مبتنی بر شواهد زاینده شرایطی بود که در آن شکاف بین "پژوهش" و "ارائه مراقبت" هر روز عمیق‌تر می‌شد. به زبان ساده، فاصله افراد بالینی از کاربرد نتایج پژوهش‌ها در ارائه مراقبت‌ها هر روز بیشتر می‌شد. پزشکی مبتنی بر شواهد به منظور پر کردن این شکاف به وجود آمد. پزشکی مبتنی بر شواهد در رابطه با استفاده از نتایج مطالعات فقط به توصیه بسنده نمی‌کند، بلکه نشان می‌دهد که چگونه می‌توانیم برای تصمیم‌گیری‌های بالینی خود شواهد دلخواه را در کوتاه‌ترین زمان ممکن پیدا کنیم، ارزیابی کنیم و از آن‌ها استفاده کنیم. می‌توان گفت؛ پزشکی مبتنی بر شواهد فرایندی است برای جستجو، انتخاب، ارزیابی نقادانه و کاربرد اطلاعات یا شواهد علمی برای ارائه مراقبت‌ها. طب مبتنی بر شواهد از میان انبوه اطلاعات پزشکی، شواهد محکم و متقنی را برای تصمیم‌گیری‌های بالینی فراهم می‌کند. "استفاده صحیح و به موقع از بهترین یافته‌های علمی موجود، برای اتخاذ مناسب‌ترین تصمیم بالینی در درمان بیماران" مناسب‌ترین تعریف است.

ظهور اطلاع‌رسانان پزشکی و کتابداری مبتنی بر شواهد

در سال ۱۹۷۱ «گرترو لیب» تصویر جدیدی از کتابداران پزشکی مطرح کرد و در سال ۲۰۰۰ مفهوم جدید «اطلاع‌رسانان پزشکی» مطرح شد. دیری نپایید که اصطلاح «کتابداران بالینی» در متون بیان شد. در فرآیند کتابداری بالینی، یک کتابدار با عنوان کتابدار بیمارستانی با حضور در بخش‌های بیمارستان به طور مستقیم نیازهای اطلاعاتی پزشکان را دریافت نموده و با جستجوی دقیق و مناسب، مباحث را در اسرع وقت در اختیار آن‌ها قرار می‌دهد. «گرترو لیب» عقیده داشت کتابداران، به خصوص آن‌هایی که مهارت‌های اطلاع‌یابی را آموزش دیده‌اند باید یکی از اعضای اساسی و فعال گروه مراقبت‌های پزشکی باشند. کتابداران پزشکی بالینی با حضور در کنفرانس‌ها، بحث‌ها و گزارش‌های صبحگاهی، در میان گروه مراقبت و درمان و بر بالین بیماران، نیازهای اطلاعاتی را دریافت کرده و اقدام به جست‌وجو و تهیه سریع این اطلاعات می‌کنند. اطلاع‌رسانان پزشکی «کتابداران مرجع هستند که با داشتن مهارت‌های اطلاع‌یابی و زمینه دانش پزشکی نقش مؤثرتری در مراقبت و درمان بهتر بیماران و آموزش پزشکی خواهند داشت».

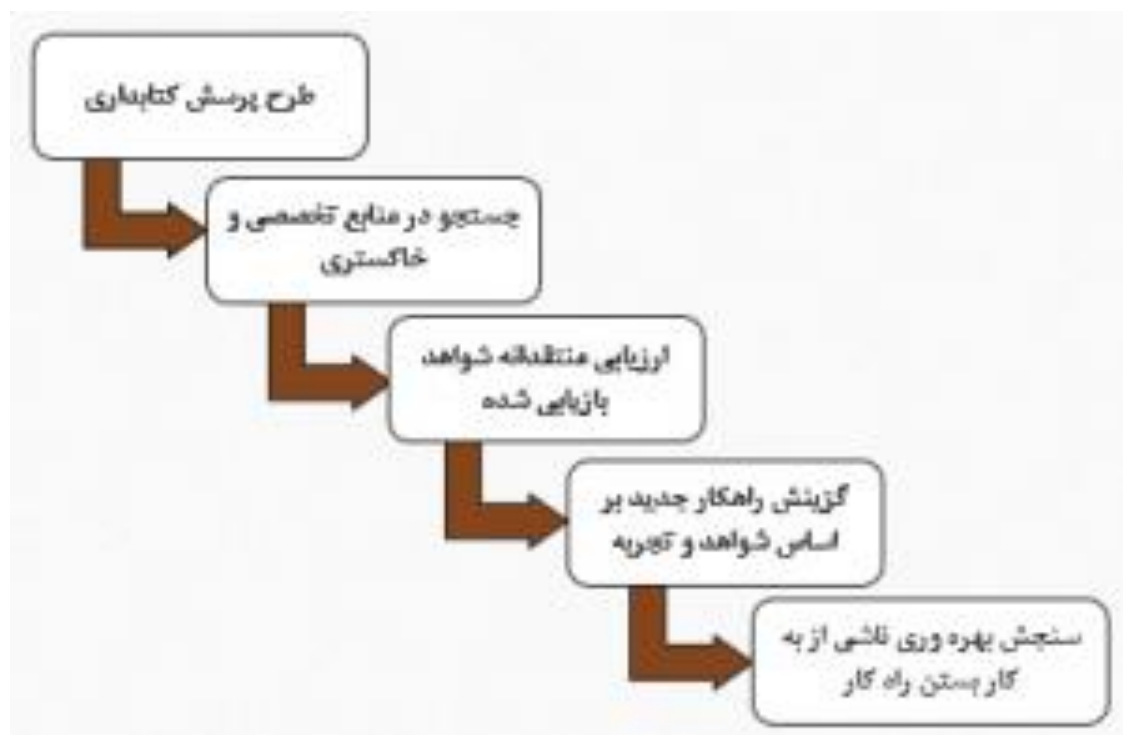

تاریخچه کتابداری مبتنی بر شواهد

رویکرد مبتنی بر شواهد به تدریج از رشته پزشکی به حوزه‌های دیگر علوم نظیر پرستاری، مدیریت، روان‌شناسی، علوم تربیتی و علوم کتابداری راه یافت. کتابداری مبتنی بر شواهد پارامترهای سواد اطلاعاتی را نیز در برمی‌گیرد. در سال ۲۰۰۰ جانانان‌الدرج، استادیار دانشگاه

نیومکزیکو با نگارش مقاله « مروری بر کتابداری مبتنی بر شواهد » در مجله کتابداری پزشکی امریکا، چهارچوبی نظری برای اجرای این رویکرد در حرفه کتابداری پیشنهاد کرد.

چهارچوب نظری جاناتان الدر

مرحله اول: تدوین پرسشی دقیق و روشن در یکی از زمینه‌های موضوعی کتابداری و اطلاع‌رسانی

مرحله دوم: جستجو در منابع منتشر شده و نشده (منابع خاکستری) برای یافتن مناسب‌ترین شواهد پژوهشی

مرحله سوم: ارزیابی منتقدانه شواهد بازیابی شده و سنجش میزان روایی و اعتبار آن‌ها

مرحله چهارم: گزینش راهکاری جدید بر اساس تلفیق این شواهد و تجربیات موجود و پیش‌بینی میزان سودمندی

مرحله پنجم: سنجش بهره‌وری ناشی از به کار بستن راهکار جدید.

هفت پیش فرض الدر

۱- کتابداری مبتنی بر شواهد با هدف ارتقاء کیفیت خدمات کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در جستجوی مناسب‌ترین یافته‌های پژوهشی (یافته‌هایی که رویکردی عملی داشته و بر اساس پژوهش‌های تجربی در محیط‌های واقعی باشند) مرتبط است.

۲- کتابداری مبتنی بر شواهد در جستجوی به کار بستن مناسب‌ترین یافته‌های پژوهشی (فارغ از بدست آمدن از پژوهش‌های کمی یا کیفی) است.

۳- تصمیم‌هایی که در عرصه عمل گرفته می‌شوند، بر اساس یافته‌های پژوهشی موثق است.

۴- در کتابداری مبتنی بر شواهد تمام انتشارات پژوهشی ارزشمند هستند (اولویت با منابع داوری شده و مستند).

۵- کتابداری مبتنی بر شواهد رویکردی جهانی به فرایند اطلاع‌جویی و توسعه دانش محسوب می‌شود که در آن پژوهش نقشی کلیدی (اما با نظر به عملی شدن) دارد.

۶- کتابداری مبتنی بر شواهد از به کار بستن راهکارهای جدید مبتنی بر یافته‌های پژوهشی استقبال می‌کند.

۷- در کتابداری مبتنی بر شواهد مهم‌ترین منابع پژوهشی برای استخراج نتایج پژوهشی:

- منابع مروری نظام مند
- آزمون‌های تصادفی کنترل شده
- مطالعات مقایسه‌ای کنترل شده
- پیمایش‌های توصیفی
- تحقیقات کیفی

کتابداری و مراقبت‌های بهداشتی و درمانی مبتنی بر شواهد

مراقبت‌های بهداشتی و درمانی مبتنی بر شواهد فرایندی است که در سال‌های اخیر به عنوان شیوه‌ای برای مراقبت‌های بهداشتی و درمانی بر اساس جدیدترین یافته‌ها مطرح شده است. طی این فرایند کادر درمانی می‌تواند با استفاده از شواهد تحقیقات موجود، مهارت بالینی خود و عملکرد بیمار، تصمیمات بالینی مناسب را اتخاذ نماید. کتابداران پزشکی باید تصمیمات کاربردی بسیاری را در موقعیت‌های مختلف اتخاذ کنند. کتابداری مبتنی بر شواهد یک چهارچوب تصمیم‌ساز ارائه می‌کند که بهترین شواهد پژوهشی در دسترس را ادغام و ارائه می‌کند. با بکارگیری این چهارچوب و سطوح بالاتر شواهد پژوهشی این امر رواج خواهد یافت. کتابداران علوم بهداشتی (کتابداران پزشکی) می‌توانند شالوده‌ای برای تلاش‌های علمی و همکاری‌های مشترک پایه‌گذاری کنند. جنبش "مبتنی بر شواهد" به همین علت پدید آمده است.

کتابداری و اطلاع‌رسانی مبتنی بر شواهد

استفاده بهینه از یافته‌های پژوهشی موجود در تدوین و بازنگری فعالیت‌های حرفه‌ای کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی است. یعنی تلاش برای بهبود خدمات و عملکرد کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی از طریق پیوند میان دو عرصه نظر و عمل. هر تصمیمی که با رویکرد مبتنی بر شواهد گرفته شود پشتوانه‌ای پژوهشی دارد و خود می‌تواند الگویی برای تصمیم‌های مشابه در شرایط مشابه باشد. رویکرد مبتنی بر شواهد در رشته‌های مختلف علمی از جمله کتابداری رشد قابل توجهی داشته است. انتشار مجلات تخصصی با این عنوان و برگزاری کنفرانس‌های بین‌المللی در این زمینه از نشانه‌های این توجه است. دانشگاه آلبرتا در کانادا از سال ۲۰۰۷ نشریه‌ای تخصصی و بین‌المللی با عنوان Evidence Based Library and Information Practice منتشر می‌کند. کتابداران پزشکی به اهمیت یادگیری عملکرد مبتنی بر شواهد واقف هستند بنابراین:

- اولویت اول، برنامه ریزی مناسب جهت گنجاندن واحدهای آموزشی در این خصوص برای دانشجویان کتابداری پزشکی
- اولویت دوم، برگزاری دوره‌های آموزش ضمن خدمت برای کتابداران شاغل جهت ارتقاء توان علمی آن‌ها مفید خواهد بود.

رویکرد مبتنی بر شواهد در کتابداری و رشته‌های دیگر تلاشی برای توسعه تفکر انتقادی و استفاده بهینه از نتایج پژوهش‌های علمی است. با گسترش این رویکرد می‌توان به تأثیر مطالعات علمی در عرصه‌های مختلف بیشتر امیدوار بود. زمینه‌های لازم برای به کار بستن پیشنهاد‌های مطرح شده در مقالات علمی و پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی فراهم خواهد شد و تأثیر پژوهش بر امور جاری زندگی نمایان‌تر از گذشته خواهد شد.

فعالیت کتابدار بالینی شامل فراهم آوری اطلاعات با کیفیت مربوط به بیمار از طریق حضور مستقیم در بخشهای بیمارستانی و در جهت بهبود سطح تصمیمات پزشکی و بالینی است. کتابدار بالینی با حضور در بخشهای بیمارستان به طور مستقیم نیازهای اطلاعاتی پزشکان را دریافت نموده و با جستجوی دقیق و مناسب، مباحث را در اسرع وقت در اختیار آنها قرار می دهد. بنابراین در صرفه جویی در وقت پزشکان، ارائه اطلاعات مرتبط و مفید و خدمات با کیفیت بالا موثر است.

نقش کتابداران و اطلاع رسانی پزشکی در تحقق عملکرد مبتنی بر شواهد با توجه به تواناییهای آنها از جمله مهارت در جستجو و بازیابی شواهد علمی و ارائه آن به متخصصین بسیار حائز اهمیت است. در راستای گسترش پزشکی مبتنی بر شواهد (EBM) و ارائه اطلاعات به موقع و مرتبط با نیاز محققان این حوزه نقش و حضور چشم گیر کتابداران و اطلاع رسانی بالینی در کنار محققان جزء لاینفک این حرکت علمی محسوب می شود. از اینرو توانمندسازی بهتر آنان در این حیطة ضروری به نظر می رسد.